

George Sand színre lép, 1836–1838

Mostanáig hűségesen kitartottam amellett, amit szerettem...

GEORGE SAND¹

*[George Sandnál] a szavak helyettesítették
az érzelmeket, és úgy öltözött beléjük, mint a ruhái drapériáiba,
mint a turbánjaiba, mint a bő nadrágjaiba.*

JAROSŁAW IWASZKIEWICZ²

I

1836. október közepén Párizst Liszt és Marie d'Agoult grófné visszatérésének híre hozta lázba, akik jóvá akarták tenni, hogy tizennyolc hónappal azelőtt botrányos körülmények között Svájcba szöktek, majd megszületett törvénytelen lányuk, Blandine. Az affért kandi figyelemmel követte Liszt népes rajongóserege, a pletykafészekről nem is beszélve, és az első, Schlesinger *Revue et Gazette musicale*-jában megjelent „Bakkalaureus”-esszéjében maga a zongoravirtuóz is örömmel tárt a világ elé nem egy érzékletes részletet genfi tartózkodásukról és a svájci vidéken tett kirándulásairól. Az év nyarán Svájcban csatlakozott hozzájuk George Sand és kísérete is, aki a maga szemszögéből *Lettres d'un voyageur* (*Egy utazó levelei*) címmel írt haza. Egyik ilyen írásában beszámolt a Chamonix völgyébe és Fribourg-ba tett látogatásaikról, ahol Liszt kipróbálta a nemrég épített Mooser orgonát, és hosszú fantáziát rögtönzött Mozart *Requiemjének* „Dies irae” tételére. Az emlékezetes epizódot Sand érzékletes prózában örökítette meg a *Revue des deux mondes* számára.³ Liszt és Sand szóban forgó irományait ma

1 CGS, IV. köt., 435.; SÉT, 271.

2 IC, 344.

3 SLV, 309. Ez volt a tizedik levél a *Lettres d'un voyageur* sorában, amely Sand, Liszt és d'Agoult grófné közös svájci élményeiről tudósított.

a szakértők széles köre forgatja, és kötelező olvasmányt jelentenek mindazok számára, akik össze akarják rakni egy egész Párizst izgalomba hozó skandalum apró darabkáit.

A francia fővárosba visszatérő genfi szerelmesek a (rue Laffitte 23. alatti) divatos Hôtel de France-ban szállásolták el magukat, és ott várták a fejleményeket. Nem kellett sokáig várniuk. Hamarosan elárasztották őket az üdvözlés és jókívánság gesztusai, midőn felkereste őket többek között Rossini, Meyerbeer, Berlioz és Chopin is. Marie több estét is szervezett, ahová olyan vezető írástudók jöttek el, mint Sainte-Beuve, Balzac, Heine vagy Victor Hugo, s az Hôtel de France hamarosan már az értelmiségiek és művészek sokaságától nyüzsgött. A grófné lelkesen írt George Sandnak – aki időközben hazatért vidéki birtokára, Nohant-ba –, és sürgette, jöjjön ismét Párizsba. Sand a hónap végén meg is érkezett, és Liszt és Marie közvetlen szomszédságában bérelt lakosztályt. Mi több, egy szalonon osztoztak egymással, ahol közös barátaik is jól megfértek. „Azokat [a barátaimat], akik ellenükre vannak” – írta Sand –, „majd a lépcsőházban [sic!] fogadom.”⁴ Ugyancsak az Hôtel de France-ban történt az is, feltehetően október vége felé, hogy Chopin egyszer-kétszer véletlenül összefutott Sanddal. Ám a nő csak 1836. november 19-én este hallotta őt zongorázni Marie d'Agoult egyik soirée-ján – és rögtön a rabjává vált. Érzelmek nem találtak viszonzásra. Chopin irritálta a szívarozása, a férfiruházata és a hivalkodó modora: „Milyen antipatikus egy nő ez a Sand!” – írta Ferdinand Hillernek. – „Valóban nő egyáltalán? Hajlok kételkedni ebben.”⁵ Családjának Varsóba írott levelében pedig még keresetlenebb szavakkal fejezte ki magát, és kijelentette: „Van benne valami, ami taszít engem.”⁶

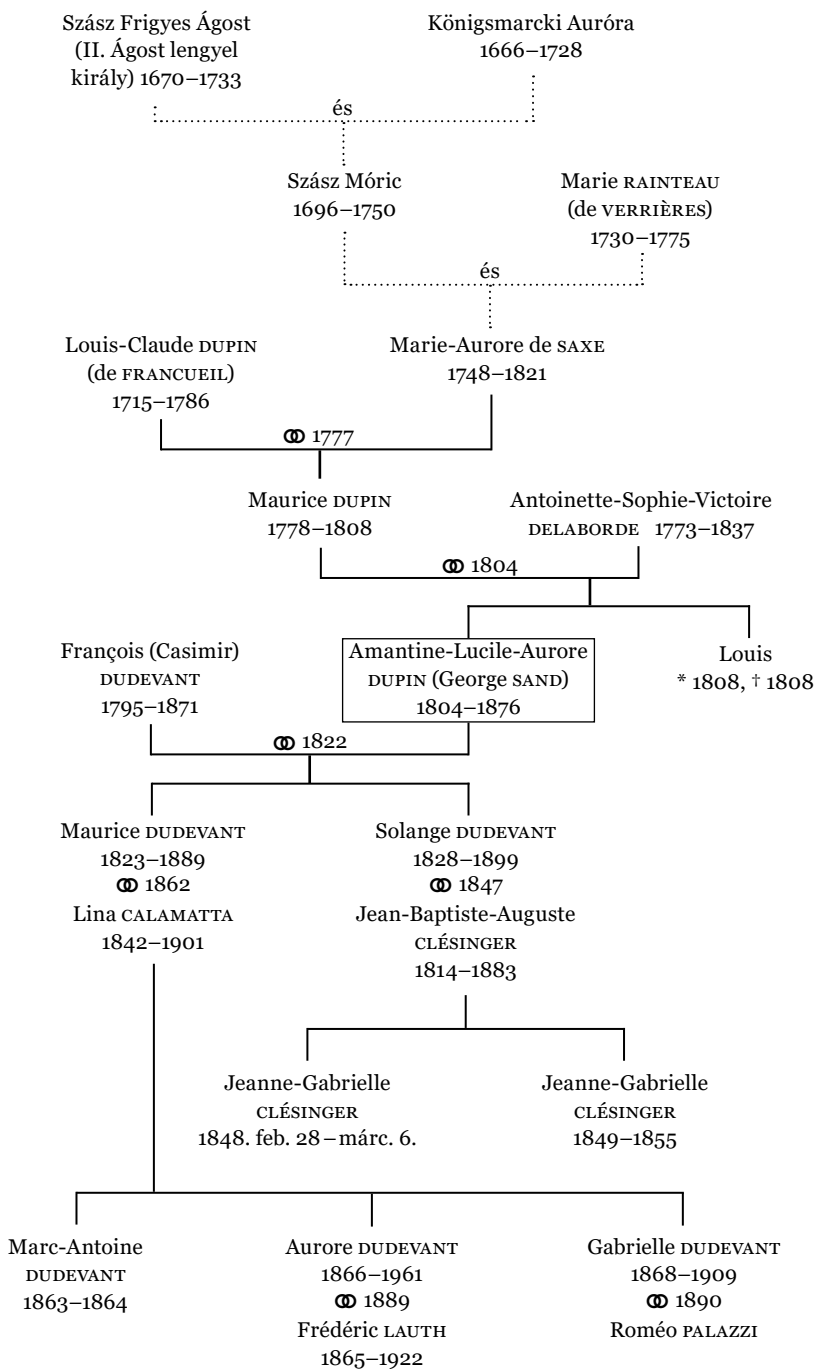
Sand tisztában volt vele, hogy az este nem alakult a legjobban, és alkalmat keresett, hogy kiköszörülje a csorbát. Nemi háttér munkát követően – Liszt és d'Agoult grófné részéről – december 13-án Chopin is rendezett egy estélyt a rue de la Chaussée d'Antinen, ahol egészen előkelő közönség gyűlt egybe, soraiban Heinével, Eugène Delacroix-val, Astolphe de Custine márkival és a regényíró Eugène Sue-vel.

4 CGS, III. köt., 571.

5 CFC, 2. köt., 208.

6 CFC, 2. köt., 208.

George Sand családfája

Zenészekben sem volt hiány: eljött Meyerbeer, Ferdinand Hiller, Johann Pixis és a tenorista Adolphe Nourrit, aki valóságos fénykorát élte a párizsi Operában. Számos lengyel emigráns is megjelent, így például Adam Mickiewicz („az Észak Dantéja”, ahogy Liszt becézte), Wojciech Grzymała, Jan Matuszyński, Bernard Potocki gróf, valamint az idős és törékeny Julian Ursyn Niemcewicz gróf, az 1791-es lengyel konstitúció egyik szellemi atyja. Ekkoriban Józef Brzowski volt Chopin egyik fő krónikása, aki részletes összefoglalót rögzített az estéről a naplójában.⁷ Amikor Liszt és Marie d'Agoult megérkezett, Sand is velük volt. Avégett, hogy a múltkorinál jobb benyomást tegyen, a nő ezúttal fehér pantallót és skarlátvörös selyemövet öltött, a lengyel zászló színei előtt tisztelegve. A diplomáciai győzelmet ezzel biztosította is, különös tekintettel a nagyszámú lengyel emigránusra. Ezután tartózkodón leült a kandalló közelében lévő sezlonra, rágyújtott híres „poétikus” szivarjainak egyikére (amelyet szinte biztosan ópiummal ízesített), és onnan hallgatta, ahogy Nourrit Liszt kíséretével Schubert-dalokat énekel – köztük *A rémkirályt*.

Liszt nem tévedett nagyot, amikor megjegyezte, hogy Chopinból mindig előbújt a mizantróp, ha a lakását kellett volna megnyitnia a mégoly bensőséges barátai előtt, de ha mégis erőt vett magán, mindig emlékezetes élményekkel gazdagodott az összes résztvevő – ahogy ezúttal is. Sok évvel később Liszt a Chopinről írott könyvében idézte fel az eseményeket. Visszaemlékezéséhez nem iktatott konkrét dátumot, de a részletekből erre a decemberi napra következtethetünk.⁸ Liszt lírai szavakkal taglalta, hogy a szoba mintha valami távoli félhomályba veszett volna, s innen szálltak fel egy szemmel kivehetetlen Pleyel zongora, akár egy testetlen forrás hangjai. A közönség lebilincselve ült a pislákoló gyertyafényben. A varázs csak akkor tört meg, amikor Chopin felállt a hangszertől, és d'Agoult grófné teát meg süteményt szolgáltat fel. Ekkor következett az est fénypontja, amikor is Chopin és Liszt Moscheles *Esz-dúr szonátáját* adták elő négy kézre – Chopin játszotta a *secondo*, Liszt a *primo* szólamokat. Pixis lapozott, s közben elismerő pillan-

7 BJT, 98–101.

8 LC, 90–93.

tásokat vetett a hallgatóság felé, hogy biztosan átérezzék, milyen kiváltságban van részük. E keveset ígérő kezdetből bontakozott ki hamarosan a 19. század egyik híres szerelmi története. Chopin és Sand *grande passionja*, amely a férfinál éppoly lassan sarjadt ki, amilyen sebesen a nőt magával ragadta, kettejük legközelebbi barátait is zavarba ejtette, ránézésre annyira nem illettek össze. Jóllehet egyes kutatók igyekeztek cáfolni ezt a nézetet, a Chopin–Sand-viszony az első, bizonytalan próbálkozásoktól mindvégig d’Agoult segítő közbenjárásával bontakozott ki, aki készakarva egyengette a románc útját, hogy így is elterelje magáról és Lisztről a botrányra éhes párizsi publikum figyelmét.

Azt mondtuk, a pár kívülről nézve nem illett össze. Chopin tartózkodó, visszahúzódo, némileg nőies viselkedésű volt, ruházata mindig makulátlan, akár a tökéletes dendié. Sand rámenős, hivalkodó, radikális politikai nézeteiben szókimondó volt, kiállása pedig határozottan férfias – és a másik nemmel való egyenrangúságát úgy is kifejezésre juttatta, hogy férfiruhában járt. Korábbi drámái és regényei ekkorra már felhívták a figyelmet haladó társadalmi eszméire, különösen ami a női emancipációt illette, és az évek során szeretőik egész sorával folytatott viszonyt – például az író Jules Sandeau-val, az újságíró Henri de Latouche-sal, a költő Alfred de Musset-vel, az orvos Pietro Pagellóval, valamint az ügyvéd Michel de Bourges-zsal. *Lélia* (1833) című regénye hírhedtté tette a „szabad szerelem” nyílt ábrázolása miatt, és mindenki úgy olvasta, mintha Sand önarcképe lenne könyvalakban. A nő hat évvel volt idősebb Chopinnél, és kezdeményezőként lépett fel kettejük afférjában. Erre azonban egy esztendő még várni kellett. Chopin ekkor még Maria Wodzińska titkos – ámbár kétségek közt őrlődő – jegyese volt, és Sand sem keveredett ki a legutóbbi szeretőjével, Félicien Mallefille drámaíróval folytatott viszonyából, aki ráadásul Sand fiát, Maurice-t is tanította.

II

Hasznos egy pillanatra elidőznünk itt, és szemügyre vennünk azt a bonyolult személyiségű nőt, akivel Chopin életének kilenc évét